

mag. Ina Šuklje Erjavec, Jana Kozamernik

Ven za zdravje – vloga zelenih površin v podporo javnemu zdravju

Ključne besede: načrtovanje zelenih površin, javno zdravje, aktivni življenjski slog, kakovost bivanja, zeleni sistem,

Povzetek

Zdravje prebivalcev je povezano s kakovostjo bivanja v mestih in naseljih, torej s kakovostjo bivalnega okolja, tako notranjega, pa tudi zunanjega, odprtega prostora. Še pomembno pomembne so s tega vidika zelene površine, ki s svojimi značilnostmi na različne načine pomembno prispevajo k ustvarjanju pogojev za izboljšanje javnega zdravja. V času pandemije COVID-19, ki je močno posegla v naše navade in življenjske razmere, se je pokazal dejanski vpliv lokalnega okolja na kakovost bivanja. Prebivalci, ki imajo na razpolago dobro dostopen zunanji prostor, še posebno dovolj razsežne in urejene javne zelene površine, so čas omejitev gibanja lahko preživljali na veliko bolj zdrav in kakovosten način od drugih. Pri tem so se za ključne za omogočanje enakovrednih in zadostnih možnosti gibanja na prostem za ohranjanje zdravega, aktivnega življenjskega sloga izkazale prav dobro dostopne javne zelene površine. Večina držav je gibanje na prostem v času pandemije spodbujala, saj je telesna dejavnost prepoznana kot eden ključnih dejavnikov za ohranjanje in izboljšanje zdravja. Na pomen ustreznega prostorskega načrtovanja in specifično zelenih površin za zagotavljanje javnega zdravja, so že pred izkušnjami s pandemijo, opozarjala številna mednarodna priporočila, smernice in publikacije Svetovne zdravstvene organizacije, pri nas pa tudi Nacionalni programa o prehrani in telesni dejavnosti za zdravje 2015-2025. Še bolj so se ta vprašanja pričela poudarjati v zadnjem letu in bodo prav gotovo vplivala tudi na prihodnji razvoj mest in naselij.

V Sloveniji se je prvi program, ki je vzpostavil povezavo in sodelovanje med prostorskimi načrtovalci ter strokovnjaki javnega zdravja začel izvajati v obdobju tik pred pandemijo. S strokovnimi podlagami za prostorsko načrtovanje zelenih površin za spodbujanje telesne dejavnosti prebivalstva oz. publikacijo Ven za zdravje, ki je nastala ob zaključku programa Ministrstva za zdravje (v okviru javnega razpisa na področju prehrane in telesne dejavnosti za zdravje za obdobje 2017-2019; del prizadevanj »Dober tek Slovenija« za več gibanja in zdravo prehrano), so bile vzpostavljene osnove za razumevanje kompleksne povezave med zdravjem, telesno dejavnostjo in načrtovanjem zelenih površin.

Celosten načrtovalski pristop za kakovostno načrtovanje zelenih površin za spodbujanje aktivnega življenjskega sloga, ki poudarja predvsem socialno-zdravstveni vidik načrtovanja od strateške do podrobnejše izvedbene ravni, se nanaša na zagotavljanje enakovrednih možnosti za vse prebivalce ter ustrezne kakovosti zelenih površin in drugih javnih odprtih prostorov. Zagotavljanje enakovrednih možnosti pomeni načrtovanje zelenih površin, ki z ustrežno razporeditvijo, obsegom in povezavami vsem prebivalcem, ne glede na kraj bivanja, zagotavlja javno dostopnost do zelenih površin, ki so primerne za telesne dejavnosti. Številna, s programom naslovljena aktualna, vprašanja o urejanju javnega prostora so prišla še bolj do izraza v času epidemije, saj se je primerjalno in neposredno pokazala vrednost lokalnega okolja, v smislu kako so posamezna naselja in občine opremljene glede javnih zelenih površin, rekreacijskih poti itd. V prispevku bodo predstavljene tudi ugotovitve strokovnih podlag ter oris izvedene analize o preskrbljenosti z zelenimi površinami, kot tudi predlogi za vključitev te vsebine v obvezno sestavino urbanistične zasnove, zeleni sistem mest in naselij.

Jana Kozamernik, mag. Ina Šuklje Erjavec
Izzivi načrtovanja zunanjih ureditev za daljinske telesne dejavnosti

Ključne besede: telesna dejavnost, aktiven življenjski slog, večnamenskost, so-raba, zeleni sistem

Spremenjene življenjske okoliščine v času epidemije so okrepile zavedanje o koristnosti rekreacije v zunanjem okolju. Prebivalci so pričeli bolj uporabljati zunanje površine v mestih in naseljih, predvsem pa v njihovi bližini. Pokazalo se je, kako pomembni so za dobro počutje in zdravje ustrezni prostorski pogoji za vsakdanjo telesno aktivnost, še posebej za hojo in kolesarjenje, pa tudi tek in druge dejavnosti v odprtem prostoru. Te dejavnosti, ki se izvajajo na način, da uporabnik premaga določeno prostorsko razdaljo, z vidika načrtovanja za spodbujanje telesne aktivnosti opredeljujemo kot daljinske dejavnosti. Prav te oblike telesne dejavnosti so se v času zaprtja športnih objektov, vadbišč, igrišč itd., pokazale za tiste, ki najbolj nezahtevno in nekonfliktno odgovarjajo na potrebe prebivalcev po aktivnosti in stiku z naravo. Hkrati se je pokazalo, da so možnosti za njihovo izvajanje zelo odvisne od kraja bivanja in dostopnosti do ustreznih površin. Tako se je v vseh občinah odprlo pomembno vprašanje kako, če sploh, so tovrstne ureditve ustrezno predvidene, načrtovane, enakovredno dostopne vsem in urejene ter kako jih je v prihodnosti potrebno načrtovati za izboljšanje stanja.

Telesne dejavnosti s prostorsko načrtovalskega vidika razlikujemo glede na osnovni način njihovega izvajanja - torej ali potrebujejo sklenjen prostor ali vzpostavljeno in urejeno omrežje poti. Slednje so t.i. daljinske dejavnosti, ki so vezane na prostorske razdalje in se izvajajo običajno v prostem času. Njim sorodne so tudi dejavnosti, vezane na vsakodnevno mobilnost – torej tiste, ki jih izvajamo kot način opravljanja poti. Pri prostorskem načrtovanju je pomembno upoštevanje teh aktivnosti, tudi glede na pestrost uporabnikov prostora. Pri tem je pomembna njihova starost, telesna pripravljenost, raznoliki interesi itd. Način urejanja odprtega prostora je potrebno prilagajati raznolikim potrebam po prostorskih ureditvah, hkrati pa pomembna preveritev ustreznosti prostora za posamezne dejavnosti. Za spodbujanje daljinskih dejavnosti je ključnega pomena načrtovanje zveznih ureditev dovolj dolgih razdalj, zagotavljanje možnosti izbire daljših in krajših poti, kot tudi zagotavljanje ustrezne opremljenosti, doživljajske kakovosti in varnosti. Različni tipi daljinskih dejavnosti kot so tek, sprehajanje psa, tek na smučeh, jahanje, pohodništvo itd., zahtevajo vsak svoje specifične vidike prostorskih pogojev. V realnem življenju se te dejavnosti pogosto izvajajo na obstoječih poteh preko namenske rabe kmetijstvo in gozd ter v obvodnem prostoru. Za zagotovitev enakovrednih možnosti in nekonfliktno rabo je tovrstne poti potrebno ustrezno predvideti in načrtovati v okviru OPN ter ustrezno uskladiti vidike njihovega upravljanja in vzdrževanja. Še posebno na podeželju se načrtovanju in razvoju javne infrastrukture za daljinske telesne dejavnosti posveča premalo pozornosti, saj imajo prebivalci na videz na razpolago obsežna »zeleni« območja. A v praksi so poti pogosto nepovezane, pregrajene ali prekinjene zaradi različnih posegov, številni pa so tudi konflikti z lastniki zemljišč. Tudi sektorski pogledi pogosto niso naklonjeni možnostim so-rabe in večnamenskosti ureditev.

V prispevku bomo utemeljili potrebo po celovitem načrtovanju tovrstnih ureditev na občinski ravni in predstavili ključne načrtovalske vidike, ki jih je pri tem potrebno upoštevati, da se zagotovi in spodbuja aktivni življenjski slog tako v mestu kot na podeželju. Med drugim bomo izpostavili tudi vprašanja glede pristojnosti različnih sektorjev in medsektorskega povezovanja, iskanja sinergij in izzive za zagotavljanje javne dostopnosti in večnamenske rabe območij.